

Bp JÓZEF GUCWA

KOŚCIÓŁ ŚWIĘTEGO KAZIMIERZA W NOWYM SĄCZU I JEGO ROLA W KSZTAŁTOWANIU MŁODEGO POKOLENIA SĄDECCZYŹNY

I. DZIEJE KOŚCIOŁA ŚW. KAZIMIERZA W NOWYM SĄCZU

Kult św. Kazimierza na Sądecczyźnie jest żywy. Wiąże się to z jego pobytym na zamku w Nowym Sączu, gdzie przebywał ze swoim wychowawcą ks. Janem Długoszem. Świadectwem tego kultu jest kościół świętego Kazimierza w Nowym Sączu i jego rola wychowawcza w tym mieście i okolicy¹.

Charakterystycznym i wielce wymownym dla religijności społeczeństwa Nowego Sącza na przełomie XIX i XX wieku jest fakt, że kościół św. Kazimierza powstał z inicjatywy przede wszystkim katolików świeckich. Na czoło wysuwa się Ludwik Małecki², profesor Gimnazjum im. ks. Jana Długosza w latach 1864-1881, „którego inicjatywie, zapałowi i wytrwałości kościół ten swoje powstanie zawdzięcza”³.

Bogactwo osobowości chrześcijańskiej tego wielkiego Polaka i Katolika, jego pracę wychowawczą i rolę w budowie kościoła św. Kazimierza streszcza lapidarnie napis na tablicy pamiątkowej tejże świątyni: „Ludwikowi Małeckiemu, 2 VIII 1840 + 10 V 1922 długoletniemu profesorowi gimnazjum w Nowym Sączu, mężowi żarliwej miłości Boga i Ojczyzny, prawdziwemu przyjacielowi młodzieży, głównemu twórcy kaplicy szkolnej, ten skromny objaw głębokiej czci i miłości składają wdzięczni uczniowie”⁴.

Ludwik Małecki przez wiele lat uczęszczał z uczniami w każdą niedzielę i święto na nabożeństwa szkolne najpierw do kościoła Ducha Świętego u OO. Jezuitów, a później do kościoła parafialnego św. Małgorzaty. Bolał, że młodzież musi spełniać swoje obowiązki religijne w trudnych warunkach. Toteż — jak pisze w sprawozdaniu Towarzystwa Bursy im. T. Kościuszki w Nowym Sączu w 1928 r. ks. Michał Klamut — „wybudowanie kościoła dla szkół stało się dla niego nakazem wewnętrznym”.

Na walnym zgromadzeniu zwołanym 13 X 1897 r. z inicjatywy Ludwika Małeckiego do kasyna cywilnego w Nowym Sączu, liczącym około czterdziestu przedstawicieli inteligencji i mieszczaństwa, powołano Komitet budowy kaplicy szkolnej. „Zadaniem Komitetu liczącego początkowo 21 osób, było gromadzenie funduszy i zajęcie się budową kościoła nazwanego w celu

¹ Referat wygłoszony 26.02.1984 na sympozjum naukowym ku czci św. Kazimierza w Nowym Sączu.

² Antoni Sitek, *I Gimnazjum i Liceum im. Jana Długosza w Nowym Sączu 1911 - 1968*, Nowy Sącz 1968, s. 61.

³ *Księga Pamiątkowa (Liber Memorabilium) kościoła św. Kazimierza Królewicza w Nowym Sączu*, tom I, s. 1. Archiwum parafii św. Kazimierza w Nowym Sączu.

⁴ Tablica pamiątkowa w kościele św. Kazimierza w Nowym Sączu.

uzyskania subwencji władz, skromnie »kaplicą dla młodzieży szkolnej wszelkiej kategorii szkół w Nowym Sączu«⁵.

Pierwszym prezesem Komitetu był przez dwa lata Manuel Kiszakiewicz, dyrektor gimnazjum, następnie Stanisław Rzepiński, także dyrektor gimnazjum, zastępcą prezesa dr Władysław Barbacki, burmistrz miasta i adwokat. Skarbnikiem i duszą Komitetu był Ludwik Małecki, który przez 16 lat gromadził fundusze, doprowadzone do ogólnej kwoty 120 000 koron. Sekretarzami Komitetu kolejno byli — prof. Ignacy Dulębowski, ks. Władysław Dutkiewicz, katecheta szkoły wydziałowej żeńskiej, prof. Tadeusz Pazdanowski, od 1903 r. prof. Michał Pelczar, późniejszy dyrektor gimnazjum. W skład obszerniejszego Komitetu wchodził starostowie — Władysław Jarosz i Mieczysław Strzelbicki, dyrektor gimnazjum dr Stanisław Klemensiewicz (od 1909), księża katecheci miejscowych gimnazjów: kanonik Michał Nowicki, Michał Klamut, Antoni Szydłowski TJ, Stanisław Kordela; jako radcy prawni — dr Władysław Pec, starszy radca i dyrektor okręgu skarbowego, radca Dyrekcji Skarbu — Michał Toepfer i wiele innych osób spośród profesorów, nauczycieli, inspektorów i inżynierów⁶.

Komitet wydał odezwę do społeczeństwa, do rodziców, do byłych uczniów i w ogóle do wszystkich ludzi dobrej woli, w której uzasadniał konieczność budowy kościoła szkolnego i apelował o składanie ofiar.

„Do was się wreszcie zwracamy, ludzie dobrej woli i gorącego serca, co kochając Ojczyznę pragniecie widzieć przyszłe pokolenie zacne i prawe, prosząc was o czyn szlachetny... Zbudujemy dla tej młodzieży kaplicę. Niech się w niej korzy przed Panem, niech prosi o szczęście dla siebie, o zapłatę dla swoich rodziców, nagrodę dla dobroczyńców i pomyślność dla Ojczyzny... Powiedzą inni o nas, że mieszkańcy starego, królewskiego grodu godni byli jego przeszłości i godnie stąpali po śladach dawnego mieszkania Królewicza św. Kazimierza, a kiedyś swoim ziomkom i rówieśnikom w kaplicy patronować będzie”⁷.

Dla zachęcenia wszystkich do pomocy w budowie już wówczas złożono oświadczenie „Postara się przyszły Komitet opieki nad tą świątynią, aby po skończonych nabożeństwach szkolnych odprawioną była dla mieszczaństwa i inteligencji ogólna Msza święta”⁸.

Jak wynika z księgi protokołów w okresie budowy kościoła, Komitet odbył 33 posiedzenia przeważnie w sali konferencyjnej I Gimnazjum. Na fundusz budowy kaplicy składały się ofiary dobrowolne byłych uczniów i różnych innych osób, składki do skarbonek rozmieszczonych po sklepach, biurach, szkołach, dochody z koncertów, poranków, odczytów, przedstawień teatralnych, zjazdów, przy wpisach uczniów, ze sprzedaży starych rzeczy, monet i pocztówek z widokiem kościoła oraz subwencje Kasy Oszczędności i Zaliczkowej w Nowym Sączu, Rady Miasta w Nowym i Starym Sączu, Rady Powiatowej, Banku Mieszczańskiego, Kasy Udziałowej, Czytelni Kobiet, Sodalicji Pań i kilku gmin wiejskich, wreszcie dotacji Ministerstwa Wyznań i Oświaty.

Parcelę pod budowę kościoła przy placu św. Kazimierza w miejsce zburzonego szpitala ofiarowała gmina miasta Nowego Sącza w 1908 r. Plany opracował architekt Teodor Talowski, profesor Politechniki Lwowskiej.

Budowę rozpoczęto 1 VI 1908 r. Trwała 4 lata. Robotami kierowali inżynierowie — Michał Morawicki i Karol Skofleg. Niestrudzonym dozorcą

⁵ Protokoły z Walnych Zgromadzeń i posiedzeń Wydziału Komitetu budowy kaplicy szkolnej w Nowym Sączu 1897, s. 1. Archiwum parafii św. Kazimierza w Nowym Sączu.

⁶ Kościół szkolny w Nowym Sączu, Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum I wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1913, Nowy Sącz 1913, s. 81 - 82.

⁷ Księga Pamiątkowa, s. 4 - 5.

⁸ j.w.

wszelkich robót przy wznoszeniu świątyni i jej urządzeniu był Ludwik Małecki⁹. Za cenę przeszło 120.000 koron wzniesiono kościół w stylu neogotyckim, długości 31 m, szerokości 22 m, wysokości 13 m, z dwoma wieżami wys. 30 m.

Witraże do okien wykonane w krakowskiej fabryce firmy S. G. Żeleńskiego według projektów Stefana Matejki — ufundowały osoby prywatne np: rodzina Ludwika Małeckiego wielki witraż w oknie prawej nawy, rodzina Stanisława Rzepińskiego, witraż wielki św. Rodziny w środkowym oknie nad głównym ołtarzem, Władysława Nowakowska — wielki witraż nad chórem o motywach ludowych w stylu zakopiańskim. Wielu sądeczan troszcząc się o wyposażenie nowej świątyni dla dzieci i młodzieży ofiarowało różne paramenty, naczynia liturgiczne, bieliznę kościelną i rozmaite drobne urządzenia¹⁰.

W uroczystość św. Wojciecha 23 IV 1913 r. ks. infułat Alojzy Góralik, proboszcz i dziekan nowosądecki, delegowany przez biskupa Leona Wałęgę dokonał poświęcenia kościoła wobec licznie zebranych gości, młodzieży i społeczeństwa sądeckiego oraz odprawił pierwszą uroczystą Mszę św. Prezes Komitetu budowy kaplicy Stanisław Rzepiński w przemówieniu podkreślił:

„Dziś jednak żmudną pracę wieńczy skutek za łaską Bożą pomyślny: szkołom miejscowym z ogólną cyfrą 4.000 młodzieży przybywa tak długo pożądany i odpowiadający koniecznej potrzebie kościół, gminie miasta wspaniała monumentalna budowla I przekazał życzenia od prezydenta Wysokiej Rady Szkolnej „ażeby ten nowy przybytek Pański był ostoją naszych uczuć religijnych i narodowych na chwałę i pożytek Ojczyzny, na pomyślność młodego pokolenia”¹¹.

W czasie Mszy św. kazanie o poświęceniu nowego kościoła i o św. Wojciechu jako jednym z największych apostołów Polski wygłosił ks. Michał Klamut, katecheta I Gimnazjum, apelując do uczuć narodowych młodzieży opartych na religii katolickiej. Śpiewał chór uczniów i grała orkiestra gimnazjalna¹².

Dalsze prace nad urządzeniem wnętrza świątyni prowadzi ks. Michał Klamut, zasłużony katecheta II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego. W kwietniu 1924 r. zwołał w porozumieniu z Michałem Pelczarem, dyrektorem I Gimnazjum zebranie przedstawicieli urzędów, instytucji, szkół i wolnych zawodów, przedstawił plan wystroju kościoła jako czyn wdzięczności Bogu za wolną Ojczyznę. Utworzono Wydział Komitetu Kaplicznego w składzie: prezes — dr Władysław Barbacki, zastępcy — pułkownik Jerzy Dobrodziecki i dyr. Michał Pelczar, sekretarz — ks. dr Jędrzej Cierniak, skarbnik — prof. Stefan Szeworski, gospodarz — ks. prof. Michał Klamut. Powołano sekcję techniczną, dekoracyjno-estetyczną i gospodarczą¹³.

Relacja o poświęceniu kościoła św. Kazimierza w 1913 r. kończy się słowami: „Właściwa konsekracja kościoła przez Najprzewielebniejszego ks.

⁹ *Komitet budowy kaplicy szkolnej*, w: Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1904, Nowy Sącz 1904, s. 115; Sprawozdanie za rok szkolny 1905, s. 73; Sprawozdanie za rok szkolny 1911, s. 70; Sprawozdanie za rok szkolny 1913, s. 80 - 85.

¹⁰ *Kościół szkolny pod wezwaniem św. Kazimierza w Nowym Sączu*, w: Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum I wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1913, Nowy Sącz 1913, s. 84; Sprawozdanie kasowe Zarządu Komitetu budowy kaplicy recte kościoła szkolnego, drukiem J. W. Jakubowskiego w Nowym Sączu, 1913, s. 1 - 8.

¹¹ Tymczasowe poświęcenie kościoła szkolnego w Nowym Sączu, w: Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum I wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1913, Nowy Sącz 1913, s. 85 - 87; *Księga Pamiątkowa* s. 10 - 12.

¹² *Protokoły z Walnych Zgromadzeń i posiedzeń Wydziału Komitetu budowy kaplicy szkolnej w Nowym Sączu, 1924.*

¹³ *Księga Pamiątkowa*, s. 23 - 40.

Biskupa dokonana będzie w czasie późniejszym"¹⁴. Miało to miejsce w Roku Tysiąclecia. Po trzydniowym nabożeństwie przygotowującym młodzież i społeczeństwo sądeckie, prowadzonym przez O. Bachowskiego, superiora kościoła św. Barbary w Krakowie, odbyła się milenijna uroczystość konsekracji kościoła szkolnego jako Kościoła Tysiąclecia, w niedzielę 25 IX 1966 r. Ksiądz Biskup Ordynariusz Jerzy Ablewicz oraz Biskup Pomocniczy Karol Pękala dokonali konsekracji kościoła i ołtarza wielkiego pod wezwaniem św. Kazimierza Królewicza, ołtarza bocznego p.w. Matki Bożej Nieustającej Pomocy i drugiego ołtarza p.w. Józefa Oblubieńca NMP i Robotnika oraz poświęcenia obrazów Chrystusa Nauczyciela, Zwiastowania, Ofiarowania w świątyni, statuy św. Józefa z Jezusem i odsłonili epitafium ku czci ks. Jędrzeja Ciernaka. W uroczystości masowo wzięła udział młodzież sądecka, dzieci, goście, byli wychowankowie, duchowieństwo i dorośli sądeczanie.

„Sto ąc na progu II Tysiąclecia wiary w Polsce — mówił w przemówieniu powitalnym do biskupów delegat młodzieży — zdajemy sobie sprawę, że to właśnie od nas, młodzieży polskiej zależy i na nas ciąży odpowiedzialność za przeniesienie wiary i Ewangelii pod wodzą biskupów i kapłanów w nowe Tysiąclecie”... „zawsze będziemy wierni Bogu, Krzyżowi i Kościołowi Chrystusowemu pod opieką Matki Najświętszej a naszej Królowej”. Biskup Jerzy Ablewicz, główny Konsekrator w Słowie Bożym mówił do sądeckiego ludu Bożego, wypełniającego świątynię i plac o roli Kościoła w kształtowaniu współzycia ludu Bożego w duchu sprawiedliwości, miłości i pokoju.

II. KSIĘŻA REKTORZY I KATECHECI

Kościół św. Kazimierza miał dotychczas w swojej niedługiej, ale bogatej historii pięciu rektorów.

Pierwszym był ks. Michał Nowicki w latach 1913 - 1918. Od 18 VIII 1889 pracował najpierw jako katecheta I Gimnazjum w Nowym Sączu i dyrektor Bursy im. T. Kościuszki. Należał do Komitetu budowy kaplicy szkolnej, pracował w tym kościele jako jego pierwszy rektor. Przez wiele lat zasiadał także w Radzie Miejskiej.

„Był to przezacny kapłan, znakomity pedagog i prawdziwy przyjaciel młodzieży, wymagał od uczniów wiele, ale umiał też wpoić w nich zamiłowanie do sumiennej pracy i trafić do ich serc młodzieńczych zwłaszcza w swoich przepięknych egzortach wygłaszanych co niedzielę i w święta...” czytamy we wspomnieniu umieszczonym w sprawozdaniu Dyrekcji I Gimnazjum: „Cieszył się miłością u kolegów, przywiązaniem uczniów i powszechnym szacunkiem, a zdanie jego wypowiedziane zawsze śmiało i z przekonaniem jednało mu szacunek u wszystkich”¹⁵. „Na duszpasterskim odcinku, ks. Nowicki pracował z zapałem, pragnął u młodzieży wyrobić piękne charaktery katolickie. Jako profesor podawał młodzieży wiadomości religijne sposobem jasnym i przystępnym, starając się trudniejsze i suche części materiału ożywiać przykładami zaczerpniętymi z życia świętych lub osób szlachetnych”¹⁶.

Pod koniec 1910 r. zrezygnował ze stanowiska dyrektora Bursy z powodu pogarszającego się stanu zdrowia i wyczerpania nerwowego. W 1918 r. zrezygnował z pracy katechetycznej, przeniósł się do rodzinnego Rzochowa, gdzie zmarł 3 I 1919 r. Społeczeństwo nowosądeckie uczciło go fundując epitafium w kościele św. Kazimierza z napisem:

¹⁴ *Księga Pamiątkowa kościoła św. Kazimierza Królewicza w Nowym Sączu*, t. II, s. 44.

¹⁵ *Kościół szkolny pod wezwaniem św. Kazimierza w Nowym Sączu*, ulotka, s. 7. Archiwum parafii św. Kazimierza w Nowym Sączu.

¹⁶ Ks. Michał Nowicki, *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum I w Nowym Sączu za rok szkolny 1919*, s. 11 - 13.

„Ks. Michałowi Nowickiemu kapłanowi według Serca Bożego, gorliwemu wychowawcy i katechecie w gimnazjum I w Nowym Sączu, współtwórcy kaplicy szkolnej i pierwszemu jej zarządcy w dowód serdecznej pamięci i czci — koledzy i uczniowie”.

Z kolei drugim rektorem był ks. Michał Klamut. Od 1902 r. pracował jako katecheta II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu, dyrektor Bursy im T. Kościuszki i rektor kościoła św. Kazimierza w latach 1914 - 1928. Zmarł 22 XII 1928 r. i spoczywa na cmentarzu w Nowym Sączu. Społeczeństwo Nowego Sącza ufundowało i wmurowało tablicę ku jego czci w kościele św. Kazimierza.

Ks. Michał Klamut był kapłanem o bogatej osobowości, wytrawnym wychowawcą młodzieży. Jako rektor kościoła św. Kazimierza zatroszczył się o jego wystrój — posadzka, polichromia, ołtarz główny, ambona, żyrandole itp. oraz odnowił kaplicę na Starym Cmentarzu. O tym niezmiernie zasłużonym dla Sącza kapłanie czytamy w Księdze Pamiątkowej:

„Znany i wysoko ceniony w całym mieście jako wartościowy człowiek i wychowawca oraz kapłan o głębokim religijnym duchu a przy tym taki bezpośredni, naturalny, szczerzy, uprzejmy, bezinteresowny, grzeczny, uczynny i gościnny — sam sobie nie zdawał sprawy jak dużo głos jego znaczy i że przy Bożej pomocy będzie dokonywał rzeczy, jak na sądeckie stosunki nadzwyczajnych i to w przeciągu stosunkowo krótkiego czasu, bo przecież z końcem 1928 roku zamknie oczy. Zostawały mu więc tylko cztery lata do dyspozycji”... „Przedwczesna śmierć wyrwała spośród żyjących kapłana, który w swoim zapale do pracy ku chwale Boga i dobru bliźnich rzadko znajduje równych”... „Przestało bić serce kapłana, miłośnika Boga, Matki Najświętszej i kościoła św. Kazimierza”¹⁷.

W pogrzebie brał udział ks. Biskup Edward Komar, tłumy młodzieży, społeczeństwo Sądeckizny i liczni kapłani.

Długoletnim rektorem kościoła św. Kazimierza był ks. Jędrzej Cierniak. W 1913 r. został mianowany katechetą I Gimnazjum w Nowym Sączu. W 1920 r. pełnił ochotniczą służbę wojskową. Po śmierci ks. Klamuta został wybrany dyrektorem Bursy im. T. Kościuszki w 1928 r., którą kierował przez 21 lat aż do likwidacji Towarzystwa Bursy im. T. Kościuszki w r. 1949¹⁸. Rektorem kościoła był w latach 1928 - 1952. Opiekował się on ofiarnie kościołem, troszczył się i kierował duszpasterstwem dzieci i młodzieży przy współpracy katechetów. Podczas okupacji został aresztowany przez gestapo 20 X 1939 i przebywał w więzieniu do 22 II 1940. Od 15 IX 1940 do 1 IX 1943 był nauczycielem religii na kursach przygotowawczych do szkół technicznych i w szkołach podstawowych. Od 1 IX 1943 do wyzwolenia miasta 20 I 1945 przebywał oficjalnie na urlopie zdrowotnym. Podczas okupacji brał czynny udział w tajnym nauczaniu. Po wojnie przez kilka lat jeszcze pracował jako katecheta I Gimnazjum, po czym przeszedł na emeryturę¹⁹.

Był to kapłan gorliwy, oddany całkowicie Kościołowi, ofiarny pracownik społeczny, wymagający od młodzieży pracy nad sobą i życia z wiary. Zmarł 14 V 1965 r. w Nowym Sączu. Pogrzeb odbył się w kościele św. Kazimierza przy masowym udziale kapłanów diecezji z Księdzem Biskupem Jerzym Ablewiczem i z Biskupem Karolem Pękałą, społeczeństwa Nowego Sącza i gości — byłych uczniów zmarłego. Spoczął w grobowcu na miejscowym cmentarzu²⁰. Na prośbę uczniów utrwalono jego pamięć przez wmurowanie

¹⁷ Ks. Adam Nowak, Michał Nowicki, m-pis; *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 13.

¹⁸ *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 22 i 44.

¹⁹ *Sprawozdanie z działalności Zarządu Bursy im. T. Kościuszki w Nowym Sączu od roku 1927 - 28 — 1948/49/50 włącznie*, s. 122 - 128.

²⁰ *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 46 - 105; A. Nowak ks., Jędrzej Cierniak ks., m-pis.

tablicy pamiątkowej w kościele św. Kazimierza, odsłoniętej przez Biskupów podczas konsekracji świątyni w Roku Tysiąclecia.

W latach 1952 - 1969 pracował w charakterze rektora ks. Józef Gućwa. Przeniesiony do Nowego Sącza w marcu 1952 na stanowisko katechety, pracował najpierw jako wikariusz parafii św. Małgorzaty i katecheta szkoły podstawowej w Chełmcu i Piątkowej. Po śmierci katechety ks. Franciszka Sulmy zaczął katechizować w kościele św. Kazimierza dzieci ze szkoły im. A. Mickiewicza. Od 18 XI 1952 do 1969 pełnił obowiązki rektora kościoła św. Kazimierza. W tym czasie wykonano w kościele: nowe ogrzewanie, instalację głośnikową, dwa ołtarze boczne według projektu Witolda Popławskiego i inżyniera Zbigniewa Wzorka z Krakowa, Droę Krzyżową projektowaną przez artystę plastyka W. Hasióra, ławki wg projektu inż. Zenona Remiego, urządzono plac przykościelny, zakupiono parcelę i wybudowano Dom Ks.ęży Katechetów²¹. Równocześnie przy kościele szkolnym i kaplicy na Starym Cmentarzu ks. Józef Gućwa organizował katechizację kościelną dla młodzieży, która nie miała okazji uczęszczać na religię. W latach 1956 - 1960 uczył w szkole młodzież I Liceum im. J. Długosza, Liceum Pedagogicznego, Szkoły Pielęgniarskiej a także Technikum Budowlanego, Studium Nauczycielskiego i szkoły podstawowej dla dorosłych. Prowadził duszpasterstwo dzieci, młodzieży i inteligencji w kościele św. Kazimierza. Był także wizytatorem katechetycznym, delegatem biskupa i kuratorem zakonu SS. Klarysek w Starym Sączu. 23 XI 1968 został mianowany przez Papieża Pawła VI biskupem pomocniczym Bpa Jerzego Ablewicza, konsekrowany 26 I 1969 w farze sądeckiej²².

Aktualnym duszpasterzem jest ks. Stanisław Czachor. Rektorem kościoła mianowany został 4 I 1969 r., proboszczem 23 VI 1977 r., asystentem kościelnym Klubu Inteligencji Katolickiej w Nowym Sączu 21 X 1981 r.²³.

W nowo utworzonej parafii przy kościele św. Kazimierza zorganizował duszpasterstwo parafialne. W kościele wykonał nowy ołtarz twarzą do ludu, nowe organy, rozbudował kaplicę na Starym Cmentarzu, plebanię, wybudował dom katechetyczny. W ramach parafii prowadzi duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Przy współpracy Klubu Inteligencji Katolickiej (KIK) w Nowym Sączu zorganizował z okazji jubileuszu 500-lecia śmierci św. Kazimierza Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, misje parafialne i uroczystości ku czci św. Kazimierza z udziałem biskupów tarnowskich Ordynariusza Jerzego Ablewicza, Biskupów Pomocniczych: Piotra Bednarczyka i Józefa Gućwy, delegacji KIK z całej Polski, zaproszonych gości i miejscowych sądeczan.

Z rektorami kościoła św. Kazimierza współpracowali księża katecheci. Katechizowali, odprawiali na przemian dla dzieci i młodzieży nabożeństwa szkolne, głosili Słowo Boże, spowiadali, uczyli pieśni kościelnych, pełnili dyżury, prowadzili ministrantów i lektorów, chór, grupy apostołskie, byli z młodzieżą.

W Nowym Sączu istniało Koło Księży Katechetów. Prezesem był do 1938 r. ks. Jędrzej Cierniak, a po jego rezygnacji ks. Ludwik Siwadło. Co miesiąc Koło odbywało zebrania, wygłaszano krótkie referaty z dyskusją, omawiano problemy związane z katechizacją i wychowaniem młodzieży, układano terminy spowiedzi i rekolekcji.

²¹ *Księga Pamiątkowa*, t. II, s. 19 - 21, 35, 47 - 48, 51 - 54.

²² *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej*, 1977, s. 49; *Księga Pamiątkowa*, t. II, s. 19 - 27.

²³ *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej*, 1977, s. 343 - 344; *Księga Pamiątkowa*, t. II, s. 84 - 86; *Kronika*, t. III, s. 54 - 57. Archiwum parafii św. Kazimierza w Nowym Sączu.

W kościele św. Kazimierza pracowało nad młodzieżą szkół średnich w okresie od poświęcenia kaplicy, tj. od 1913 r. do 1970 około 24 ks.ęży katechetów²⁴.

Nad młodzieżą szkół podstawowych (powszechnych) pracowało w latach międzywojennych i po wojnie aż do 1970 r. około 28 księży katechetów, w tym także księży wikariusze z parafii św. Małgorzaty²⁵.

III. FORMY I SPOSOBY KSZTAŁTOWANIA MŁODZIEŻY SADECCZYNY

1. Kształcenie religijne

Wychowanie powinno objąć całego człowieka, wszystkie aspekty życia człowieka, wszystkie jego czynności, jego umysł, wolę, serce, porządek natu-

²⁴ Ks. Stanisław Adamczyk, dr katecheta I Gimnazjum im. ks. Jana Długosza 1930 - 31, religia, prop. filozofii; ks. Stefan Biesiadecki, katecheta 1958 - 1962, Zasadn. Szk. Metalowej, Technikum Budowlanego, Technikum Gospod. Domowego i Zasad. Szk. Gospod. Domowego; ks. Wiesław Bodzioch, katecheta Techn. Samochod., Techn. Gastronom. 1966 - 1970 i Zasadn. Szk. Samoch. 1966 - 1967; ks. Jędrzej Cierniak, dr katecheta I Gimnazjum 1916 - 1939 i 1945 - 1948 i szk. podst. im Hoffmannowej; ks. Stefan Czerw, katecheta I Gimnazjum 1925 - 1928 i od 1928 II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego; ks. Jan Czerwiński, katecheta I Gimn. 1935 - 1937 oraz Gimn. Żeńskiego im. M. Konopnickiej do 1939 i po wojnie, kapelan wojskowy w 1939; ks. Wawrzyniec Dudziak, dr katecheta Szk. Handlowej i Krawieckiej; ks. T. J. Grabek, katecheta Techn. Kolejowego 1954/5; ks. Józef Gućwa, katecheta 1952 - 1969 i Liceum im. ks. J. Długosza, Liceum Pedagogicznego, Państwowej Szk. Pielęgniarstwa i Techn. Budowlanego, Studium Nauczycielskiego; ks. Karol Kargol, katecheta II Gimnazjum 1917 - 1918; ks. Michał Klamut, katecheta II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego; ks. Stanisław Kordela, katecheta I Gimnazjum 1916 i II Gimnazjum 1919; ks. Piotr Maciaszek, katecheta I Gimnazjum im. J. Długosza 1921/22; ks. Michał Nowicki, katecheta I Gimnazjum im. J. Długosza 1920 - 1925; ks. Antoni Olesik, dr katecheta I Gimnazjum 1929 - 1930; ks. Stanisław Pelc, katecheta II Liceum Ogólnokszt. im. M. Konopnickiej i Szk. Odzieżowej 1958 - 1967 i Szk. im. T. Kościuszki; ks. Zenon Rogoziewicz, katecheta Techn. Samochod. i Gospodarczego; ks. Ludwik Siwadło, mgr katecheta Szk. Handlowej i Szk. Krawieckiej 1936 - 1939 i 1945, kapelan wojskowy 1939, katecheta szkoły im. Hoffmannowej; ks. Paweł Sulma, katecheta I Gimnazjum 1920 - 1921 i Sem. Nauczyc.; ks. Antoni Szydłowski, katecheta II Gimnazjum 1908; ks. Władysław Tarasek, katecheta Zasadn. Szk. Zawodowej; ks. Adam Tokarz, mgr katecheta Techn. Finansowego, Techn. Łączności, Zasadn. Szk. Handlowej i Zasadn. Szk. Odzieżowej; ks. Kazimierz Tracz, katecheta I Liceum 1948 - 1952 i II Liceum im. M. Konopnickiej 1952 - 1959; ks. Stefan Wal, katecheta I Liceum im. M. Konopnickiej; ks. Stanisław Zajac, mgr katecheta Techn. Finansowego, Łączności i Odzieżowego 1953.

²⁵ Ks. Teodor Badawika, dr katecheta Szkoły Ćwiczeń; ks. Gerard Bratek, katecheta szkoły im. J. Kochanowskiego; ks. Józef Czarnik, katecheta szkoły im. św. Jadwigi od 1962; ks. Wawrzyniec Dudziak, dr katecheta szk. im. W. Jagiełły i św. Elżbiety do czasu wojny, po wojnie szk. im. św. Jadwigi; ks. Stanisław Gazda, katecheta szk. im. J. Kochanowskiego, Urszuli Kochanowskiej oraz szkoły św. Jadwigi; ks. Antoni Janik, katecheta szkoły im. św. Jadwigi; ks. Jan Kielbasa, katecheta szkoły im. J. Kochanowskiego; ks. Zygmunt Król, prałat, katecheta w szkole ćwiczeń, później w szkole im. Konarskiego, w szkole im. Władysława Jagiełły, w szkole im. T. Kościuszki do 1957; ks. Piotr Maciaszek, katecheta szkoły im. św. Jadwigi; ks. Stanisław Nykiel, katecheta szkoły im. A. Mickiewicza; ks. Antoni Olesik, dr katecheta szkoły im. Konarskiego oraz św. Jadwigi; ks. Zenon Rogoziewicz, katecheta szkoły im. U. Kochanowskiej; ks. Franciszek Sulma, katecheta szkoły im. A. Mickiewicza; ks. Kazimierz Tracz, katecheta szkoły podst. im. Konopnickiej; ks. Stanisław Trytek, katecheta szkoły im. A. Mickiewicza; ks. Paweł Tyrawski, katecheta szkoły im. W. Jagiełły i św. Elżbiety oraz wikariusze parafii św. Małgorzaty: ks. Wiesław Bodzioch, ks. Józef Buźniak, ks. Józef Czerkies, ks. Jakub Dudek, ks. Franciszek Klag, ks. Józef Korzeń, ks. Jan Krawczyk, ks. Andrzej Lachowicz, ks. Tadeusz Niwa, ks. Zygmunt Obartuch, ks. Feliks Uryga, ks. Bogusław Zawisłak.

ralny i nadprzyrodzony. Takim jest wychowanie chrześcijańskie. Jest ono współdziałaniem z łaską Bożą w kształtowaniu prawdziwego i doskonałego chrześcijanina, aby w nim odtworzyć obraz samego Chrystusa.

W Dekrecie o Wychowaniu Chrześcijańskim Kościół przypomina, że „zdąża ono nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, lecz ma na względzie przede wszystkim, to, aby ochrzczeni, wprowadzani stopniowo w taśmnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary”²⁶.

Znana jest prawda, że za wychowanie odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice jako pierwsi i główni wychowawcy oraz społeczeństwo i władza państwowa z całym systemem oświatowo-wychowawczym. Wreszcie Kościół pomaga rodzicom głównie w wychowaniu religijnym, społecznym i patriotycznym. Pełniąc swoją misję nauczycielską, Kościół zawsze troszczy się o wykształcenie religijne, a przez to o umocnienie wiary i wychowanie do życia z wiary.

Kościół św. Kazimierza w Nowym Sączu odgrywał zawsze znaczną rolę w kształtowaniu młodych Polaków Sądecczyzny. Poszczególni rektorzy i katecheci pracujący w tym kościele zmierzali do pogłębienia wiedzy religijnej, ugruntowania światopoglądu religijnego i zaprawiali do życia z wiary przez katechizację dzieci i młodzieży w szkołach i katechizację parafialną oraz przez głoszenie kazań niedzielnych, rekolekcji i różnych kazań okolicznościowych. I tak początkowo w latach międzywojennych egzorty wygłaszali poszczególni katecheci przed Mszą św. w salach szkolnych, aby mogły być one dostosowane do poziomu umysłowego młodzieży aby z całą swobodą można było poruszać zagadnienia zwłaszcza moralne dotyczące życia szkolnego. Stąd również w gimnazjach np. była osobno egzorta dla uczniów niższego gimnazjum, tj. kl. I - IV, a osobno dla klas V - VIII przy typie ośmioletniego gimnazjum. W czasie egzort i nabożeństw towarzyszyli młodzieży nauczyciele ze szkół, zwłaszcza tzw. opiekunowie poszczególnych klas²⁷. Po wysłuchaniu egzorty młodzież szła do kościoła na Mszę św. Tak było do II wojny światowej.

O zrozumieniu wartości wychowania religijnego przez władze może świadczyć fakt, że przez wiele lat istniała zakładowa kaplica w podstawowej szkole żeńskiej imieniem św. Jadwigi. Dopiero ze względu na zwiększenie liczby dzieci i brak sal władze szkolne zniosły ją w 1930 r. a dzieci przydzielono na nabożeństwa do kościoła św. Kazimierza. Cały inwentarz kaplicy przekazano do kościoła szkolnego²⁸.

Dokształcanie religijne młodzieży dokonywało się także poprzez głoszenie okolicznościowych nauk i przemówień w czasie różnych nabożeństw, a zwłaszcza nabożeństw majowych i sodalicyjnych²⁹.

Sodaliczka I Gimnazjum miała swoje nabożeństwa w każdą pierwszą niedzielę miesiąca po południu w kościele św. Kazimierza, zaś Sodaliczka II Gimnazjum w kaplicy na Starym Cmentarzu. „Zwyczajne zebranie dyskusyjne z referatami dla każdej grupy tj. aspirantów, kandydatów i rzeczywistych sodalisów pod przewodnictwem kolegi — prezesa, a przy asystencji księdza Moderatora odbywały się w budynku szkolnym” pisze ks. Cierniak w *Liber Memorabilium*. O każdym zebraniu był powiadomiony dyrektor szkoły, który miał prawo i faktycznie nieraz wizytował te zebrania, aby przysłuchać się jak sodalisci roztrząsają poszczególne zagadnienia życia soda-

²⁶ DWCH 2.

²⁷ *Księga Pamiątkowa*, t. I. s. 13 - 14.

²⁸ *j.w.*, s. 56.

²⁹ *j.w.*, s. 51.

licyjnego, które miało w nich wyrobić silne charaktery do wiernego służenia Bogu i Ojczyźnie. Sądeckie Sodalicje gimnazjalne należały do najliczniejszych wśród ówczesnych sodalicji młodzieżowych w Polsce³⁰. Młodzież chętnie czytała czasopisma sodalicyjne np. czasopismo „Pod znakiem Maryi” prenumerowało przeciętnie około dwustu uczniów II Gimnazjum.

W okresie międzywojennym kościół szkolny pomagał także w religijnym wychowaniu i wykształceniu młodzieży wojskowej. W Nowym Sączu stacjonował I pułk Strzelców Podhalańskich i wówczas kościół św. Kazimierza pełnił rolę kościoła garnizonowego. Co niedzielę oddziały żołnierzy z orkiestrą wojskową maszerowały do kościoła na Mszę św. z kazaniem dla wojska. Duszpasterstwo wojskowe prowadził kapelan i proboszcz wojskowy ks. Jakub Stec. Gdy kadrę pułku przeniesiono do Bielska i zmniejszyła się liczba żołnierzy Msza św., tzw. „Dziesiątka” była odprawiana dla wojska i równocześnie dla mieszkańców Nowego Sącza³¹.

Podczas okupacji Niemcy uruchomili w Nowym Sączu szkoły powszechne o zmniejszonym wymiarze godzin. Dla młodzieży zorganizowano tylko dwuletnie kursy przygotowawcze do szkół technicznych z nauką religii, której udzielał ks. Cierniak oraz szkołę techniczną. Katechizował w niej ks. Stefan Czerw i O. Antoni Kuśmierz TJ-superior.

Po okupacji kościół św. Kazimierza znów wypełnił się dziećmi i młodzieżą szkolną. Odprawiano nabożeństwa jak przed wojną, ale wprowadzono wspólne kazania katechizmowe dla młodzieży, dzieci szkół podstawowych, dla dorosłych. Tematyka obejmowała Skład Apostolski, przykazania, sakramenty święte i homilie w cyklu trzyletnim. Później głoszono słowo Boże według wprowadzonego programu ogólnopolskiego. „Jeżeli życie religijne młodzieży w r. 1946 zasługiwało na uznanie, to trzeba zaznaczyć, że w r. 1947 osiągnęło ilościowo i jakościowo stan przedwojennej pomyślności”³².

W nowej sytuacji okresu powojennego kościół św. Kazimierza w planie pracy duszpasterskiej prowadzonej pod opieką ks. Władysława Lesiaka, dziekana nowosądeckiego i pod kierunkiem ks. Józefa Gucwy, nowego rektora miał do spełnienia szczególną rolę. Tu przede wszystkim miało się koncentrować i rozwijać duszpasterstwo młodzieży, dzieci szkół podstawowych i częściowo inteligencji sądeckiej. Jako cel założono pogłębianie wiedzy religijnej u dzieci, młodzieży i starszych, rozwój życia nadprzyrodzonego i niesienie pomocy w pracy nad ukształtowaniem osobowości chrześcijańskiej, wyrobienie poczucia wspólnoty i odpowiedzialności za Kościół — Mistyczne Ciało Chrystusa. Cele te usiłowano realizować stosując różne środki i metody pracy duszpasterskiej zależnie od możliwości w zmienionych trudnych dla Kościoła warunkach³³.

W dziedzinie kształcenia religijnego zorganizowano katechizację parafialną w kościołach, kaplicach i salach katechetycznych. W kościele św. Kazimierza miała katechezę młodzież I Liceum Ogólnokształcącego bezpośrednio po zajęciach szkolnych po jednej godzinie tygodniowo w każdej klasie. Początkowo realizowano szkolny program nauczania religii. Z chwilą jednak, gdy młodzież wychodziła ze szkoły podzielona na różne grupy tak, że przychodziły równocześnie na religię różne grupy rozmaitych klas, wprowadzono w latach 1953 - 1956 jeden przedmiot katechizowania we wszystkich klasach w danym roku. W I dla wszystkich klas etyka katolicka, w następnych — dogmatyka, historia Kościoła i życie Jezusa Chrystusa. W ciągu czterech

³⁰ j.w., s. 20 i 51 - 52.

³¹ j.w., s. 50 i 51.

³² j.w., s. 81 - 82.

³³ *Księga Pamiątkowa*, t. II. s. 2.

lat młodzież poznawała całość materiału przewidzianego programem dla szkół średnich.

Katechizowano także młodzież żeńską z Państwowej Szkoły Pielęgniarstwa i Państwowego Liceum Pielęgniarskiego, młodzież szkoły podstawowej dla dorosłych, grupę dziewcząt z parafii św. Małgorzaty uczęszczającej do szkół zawodowych na terenie parafii kolejowej, młodzież nowo zorganizowanego Studium Nauczycielskiego, Technikum Budowlanego oraz częściowo średnich szkół zawodowych. Program obejmował Pismo św., historię Kościoła, dogmatykę, etykę, a dla Studium Nauczycielskiego (szkoła pomaturalna) wybrane zagadnienia światopoglądowe i moralne oraz teologię małżeństwa i rodziny. Nadto miały tu swoją katechezę dzieci ze szkoły podstawowej im. A. Mickiewicza i św. Jadwigi.

Początkowo warunki były trudne, gdyż kościół nie był przystosowany do katechizacji. Uczono młodzież siedzącą na krzesłach w bocznej nawie, potem wykonano ławki w nawie głównej. Szybko urządzono salkę w drugiej zakrystii, wreszcie salę w zbudowanym w latach 1958 - 60 domu dla katechetów, tzw. „Katechelnia”, dziś plebania parafii św. Kazimierza.

Dla młodzieży klas dziesiątych szkół średnich zorganizowano w 1952 r. w kościele św. Kazimierza konkurs czytania książki religijnej. Uczestnik konkursu musiał przeczytać co najmniej trzy książki z wyznaczonych trzech grup książek o treści dogmatycznej, etycznej i z beletrystyki katolickiej oraz opracować pisemnie wypracowanie według załączonego kwestionariusza. Przeprowadzono również konkurs obowiązkowości w uczęszczaniu na katechezę dla klas i konkursy indywidualne. Klasa, która zdobyła na więcej punktów miała zapewniony bezpłatny przejazd na Jasną Górę, za drugie miejsce bezpłatny przejazd do Tuchowa. Uczniowie, którzy nie opuścili ani jednej lekcji religii, mogli losować nagrody książkowe przy końcu roku szkolnego.

W latach 1953 - 56 zostały przeprowadzone przed świętem patronalnym dla młodzieży męskiej św. Stanisława Kostki, a dla młodzieży żeńskiej przed świętem Niepokalanego Poczęcia NMP tzw. „Tygodnie Wiedzy Religijnej”. Codziennie wieczorem o g. 17.00 przez pięć dni omawiano po nabożeństwie zagadnienie według hasła. Oto np. cykle wykładów: Hasło: „Praca nad charakterem”. Tematy: 1) Co to jest charakter, 2) Zadania samowychowawcze w okresie dojrzewania, 3) Opanowanie instynktów, 4) Sublimacja instynktów, 5) Czynniki nadprzyrodzone w kształtowaniu charakteru. Hasło: „Życie nadprzyrodzone”. Tematy: 1) Wcielenie Słowa Bożego i jego konsekwencje, 2) Mistyczne Ciało Chrystusa a życie nadprzyrodzone, 3) Rozwój życia nadprzyrodzonego przez sakramenty święte, 4) Eucharystia źródłem życia nadprzyrodzonego, 5) Liturgia a życie nadprzyrodzone.

W dalszym latach w czasie triduum przed św. Stanisławem Kostką i świętem Niepokalanego Poczęcia głoszono specjalne nauki stanowe dla chłopców i dla dziewcząt, a także podczas dnia skupienia przed Bożym Narodzeniem. Podczas triduum czy adwentowych dni skupienia organizowano tzw. dialog. Młodzież pisała swoje pytania, problemy na kartkach i wrzucała je do puszek kościelnych. Kapłan omawiał te problemy z ambony. Dialog budził wielkie zainteresowanie.

Ważną rolę w umacnianiu wiary i wychowaniu do życia z wiary odgrywały coroczne rekolekcje wielkopostne. W okresie katechizacji w szkołach przeprowadzano rekolekcje w kościele św. Kazimierza dla młodzieży w terminie wyznaczonym przez władze szkolne, początkowo ustalonym z dyrektorem szkoły, później wyznaczano pierwsze trzy dni Wielkiego Tygodnia. Z powodu wielkiej liczby młodzieży wprowadzono rekolekcje stanowe —

dla dziewcząt w kościele św. Kazimierza, dla chłopców w kościele św. Małgorzaty w tym samym terminie przez trzy dni wolne od zajęć szkolnych.

W okresie katechizacji parafialnej organizowano rekolekcje przed uroczystością św. Kazimierza przez trzy dni — dla dojeżdżających zaraz po południu, dla miejscowych wieczorem. Chcąc objąć całą młodzież organizowano osobne serie rekolekcji dla młodzieży mieszkającej w internatach przeważnie w sobotę po południu i w niedzielę, a były lata, że wcześniej rano i wieczorem. Rekolekcje kończyły się zawsze wspólną Komunią św. młodzieży w uroczystość św. Kazimierza. Rekolekcje dla młodzieży od 1955 r. głosili — ks. Władysław Lesiak, ks. Józef Gućwa, ks. Stanisław Zajac, ks. Lesław Jeżowski, ks. Stanisław Nagy, ks. Stanisław Pieprznik, proboszcz z Trzetrzewiny, ks. Olgierd Kokociński, prowincjał księży Filipinów z Tarnowa, ks. Franciszek Jawor TJ, superior z Nowego Sącza, ks. Józef Nowak ze Starego Sącza i wielu innych³⁴.

Co roku wszyscy katecheci prowadzili akcję posyłania młodzieży po maturze na rekolekcje zamknięte do Domu Rekolekcyjnego w Ciężkowicach, do klasztoru OO. Reformatów w Bieczu, do SS. Niepokalanek w Nowym Sączu i w innych ośrodkach. Duży procent młodzieży brał w nich udział i młodzi wracali bardzo zadowoleni³⁵.

Co roku urządzano również rekolekcje dla dzieci szkół podstawowych, w okresie katechezy w szkołach w terminie wyznaczonym przez władze szkolne, później w sobotę po południu. Między innymi rekolekcje głosili ks. Wawrzyniec Dudziak, ks. Stanisław Gazda, ks. Teodor Badawika.

Od stycznia 1953 r. wprowadzono specjalną serię rekolekcji dla inteligencji. Rozpoczynały się w Niedzielę Palmową i kończyły w Wielką Środę wieczorem wspólną Komunią świętą. Ćwiczenia te cieszyły się co roku wielkim powodzeniem. Zapraszano specjalnie dobieranych rekolekjonistów. I tak rekolekcje te między innymi przeprowadzili: ks. Józef Majka z KUL, ks. Olgierd Kokociński, prowincjał księży Filipinów z Tarnowa, ks. Stanisław Nagy, rektor domu Zgromadzenia Serca Jezusowego z Tarnowa, O. Stanisław Zalewski, O. Stanisław Podgórski, rektor z Tuchowa, ks. Władysław Lesiak proboszcz i dziekan nowosądecki i wielu innych³⁶.

Liczną frekwencją cieszyły się nauki na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego, na pożegnanie maturzystów, na miesięcznych nabożeństwach stanowych — dla chłopców w każdy ostatni piątek miesiąca, a dla dziewcząt w ostatnią środę miesiąca w dwu seriach: rano dla dojeżdżających i wieczorem dla miejscowych, kazania maryjne podczas Nieustającej Nowenny, nauki majowe i październikowe, nauki o Sercu Bożym w pierwsze piątki miesiąca, kazania pasyjne osobne dla dzieci oraz dla młodzieży, konferencje dla sądeckiej młodzieży akademickiej co roku po południu w Boże Narodzenie i Wielkanoc oraz konferencje dla uczestników jubileuszowych zjazdów byłych absolwentów sądeckich szkół średnich.

W ramach „Roku Wiary” urządono w kościele św. Kazimierza w dniach 9 - 17 V 1968 r. „Tydzień Wiary”, na który zaproszono starszą młodzież i inteligencję. Prelekcje głosili codziennie wieczorem Biskup Jerzy Ablewicz i Biskup Piotr Bednarczyk oraz księży profesorowie Seminarium Duchownego z Tarnowa — dr Paweł Śliwa, dr Michał Heller, dr Józef Homerski, dr Stanisław Rosa, dr Piotr Gajda i dr Jerzy Bajda.

³⁴ j.w., t. II, s. 5 - 7, 63 - 64.

³⁵ j.w., s. 18.

³⁶ j.w., s. 7; *Księga kazań kościoła św. Kazimierza w Nowym Sączu*, Archiwum parafii św. Kazimierza, s. 12 - 13; *Księga ogłoszeń kościoła św. Kazimierza*, s. 4 - 6, 28; Archiwum parafii św. Kazimierza.

2. Wychowanie religijne

Nowy Kodeks Prawa Kościelnego określa, że Kościół pełni dzieło uświęcenia ludu Bożego w szczególny sposób przez świętą liturgię, modlitwy i uczynki miłości³⁷.

Kościół św. Kazimierza w swojej historii wywierał poważny wpływ na religijne wychowanie młodzieży i dzieci poprzez troskę o liturgię Mszy św., różnych nabożeństw miesięcznych, okresowych i okolicznościowych, przez urządzenie dni skupienia, misji i rekolekcji, troskę o rozwój życia sakramentalnego oraz prowadzenie akcji małych grup apostoelskich.

Rektor i katecheci szczególnie troskliwie przygotowywali dzieci i młodzież do uczestnictwa we Mszy św. niedzielnej, uczyli pieśni religijnych, zachęcali do pełnego uczestnictwa w liturgii i do pracy nad sobą, pełnili dyżury i sprawowali liturgię.

„W każdą niedzielę pierwsza Msza św. była o g. 8.00 dla szkół powszechnych, następna o g. 8.30 dla szkół gimnazjalnych, trzecia o g. 9.30, a z czasem o g. 10.00 była odprawiana dla publiczności”³⁸.

O udziale we Mszy św. niedzielnej tak wspomina w piśmie jeden z wychowanków prof. Antoni Sitek: „W nawie głównej nie było ławek, więc I Gimnazjum zajmowało prawą stronę (ok. 500 chłopców), II Gimnazjum lewą stronę (ok. 500 chłopców) na stojąco niemal od ołtarza do drzwi, w nawach bocznych stały panienki z Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego, Szkoły Handlowej i Przemysłowej, Krawieckiej, której dyrektorem był art. malarz i wybitny działacz oświatowo-kulturalny Bolesław Barbacki. Ksiądz Cierniak, zwany „Kolcem” stał obok drzwi do zakrystii i intonował pieśni, śpiewając głośno razem z nimi. Na organach grał prof. Feliks Rapf, nauczyciel fizyki, astronomii i matematyki, który pomiędzy te pieśni przemycał wspaniałe utwory organowe”³⁹.

Ks. Cierniak dyktował na lekcjach religii po 2 zwrotki pieśni religijnych, okresowych, kontrolował wyuczenie ich, śpiewał na katechezie i w kościele z chłopcami. „Nauczył nas śpiewać. Znajomość (chyba) 70 pieśni religijnych na wszystkie okresy roku kościelnego oraz po łacinie *Salve Regina, Te Deum laudamus, Veni Creator Spiritus, Gaude Mater Polonia* była obowiązkowa, egzekwowana twardo przy pomocy ocen „ndst” — wspomina Antoni Sitek.

Podczas wojny Niemcy próbowali wykorzystać kościół dla swoich celów. Około 1942 r. wezwano rektora kościoła ks. Cierniaka do okupacyjnego inspektoratu szkolnego (Schulamt) w sprawie udziału w nabożeństwach oddziałów robotniczych tzw. Baudienst złożonych z młodych Polaków. Zażądano, by rektor w kazaniach wzywał do rzetelnej pracy oraz, by nie uciekali do domu narażając się na kary represyjne. Rektor wyraził zgodę, by te oddziały przychodziły na Mszę św. i słuchały kazań, ale specjalnych kazań — twierdził — głosić nie może, bo nie est właściwym proboszczem. Oddziały te przysłano w najbliższą niedzielę tylko jeden raz⁴⁰.

Niemcy nowosądeccy uważali za hańbę, że ich zbór protestancki znajdował się koło getta żydowskiego. Szerzyły się pogłoski o zamiarze przejęcia kościoła św. Kazimierza dla Niemców, gdyż nie jest parafialnym. Bp Edward Komar polecił rządcy „w ostateczności po przeniesieniu Najświętszego Sakramentu do zakrystii zezwolić na nabożeństwo dla oddziałów niemieckich a casu ad casum” Władze powiadomiły o terminie nabożeństwa ewangelickiego. Rektor przeniósł Najświętszy Sakrament i adorował. Kapelan z krzyżem na piersiach założył chustę czerwoną ze swastyką na mienie oł-

³⁷ CJC can. 834 i 839.

³⁸ *Księga Pamiątkowa*, t. I. s. 13 - 14.

³⁹ *Tamże*, s. 20 i 41 i List prof. Antoniego Sitka z 3 IJ 1984. Archiwum parafii św. Kazimierza w Nowym Sączu.

⁴⁰ *Księga Pamiątkowa*, t. I. s. 71 - 74.

tarza, modlitewniki na krzesłach i czekał. Nie przyszedł ani jeden żołnierz i więcej już nie ponawiano prób zagarnięcia kościoła św. Kazimierza⁴¹.

Po wojnie były odprawiane w niedzielę, aż do utworzenia parafii trzy Msze św. — dla młodzieży, dla dzieci i dla starszych.

Każdy rok szkolny rozpoczynał się uroczystym nabożeństwem szkolnym dla młodzieży w kościele szkolnym i kończył nabożeństwem dziękczynnym. Tu także odbywały się nabożeństwa żałobne za zmarłych profesorów i uczniów w ciągu roku szkolnego⁴².

Oprócz nabożeństw majowych, październikowych i rorat dla dzieci i młodzieży odprawianych z przerwą wojenną po dzień dzisiejszy⁴³, w okresie międzywojennym rozwijało się wśród młodzieży nabożeństwo ku czci Serca Jezusowego w pierwsze piątki miesiąca. Młodzież spowiadała się w farze w pierwszy czwartek miesiąca i w soboty. Spowiadali wszyscy katecheci i księża parafialni. W pierwszą niedzielę miesiąca urządzano wspólną adorację Najświętszego Sakramentu. W czasie Mszy św. dzieci i młodzież, szczególnie sodalisi oraz młodzież z bursy im. T. Kościuszki szła tłumnie do Komunii św. Młodzież spowiadała się gremialnie i komunikowała na początku i z końcem roku szkolnego, w związku z wielkopocstnymi rekolekcjami, z okazji Patrona młodzieży, a więc na św. Kazimierza, czy św. Stanisława, względnie na św. Jadwigę. Nadto zachęcona praktykowała... Komunię św. miesięczną⁴⁴.

Młodzież włączała się także czynnie w różne uroczystości kościelne.

„19 VI wziął udział w uroczystości Bożego Ciała” — czytamy w sprawozdaniu Państwowego Gimnazjum I za rok 1919⁴⁵. „Na uroczystość Bożego Ciała sodalisi i harcerze I Gimnazjum J. Długosza własnym trudem przygotowali, przystroili pierwszy ołtarz przy domu PP. Ritterów według projektu rysownika prof. Smałka i koło tego ołtarza pełnili straż w ciągu całej procesji — pisze Ks. Cierniak w Kronice 1937 r., gdy reszta młodzieży z obu męskich liceów gremialnie w parach szła w pochodzie procesjonalnym po rynku śpiewając razem z ludźmi pieśni eucharystyczne”⁴⁶.

Po wo nie kościół św. Kazimierza rozwijał w dalszym ciągu pracę duszpasterską nad dziećmi i młodzieżą. Wprowadzono wotywę do Serca Pana Jezusa w każdy pierwszy piątek miesiąca wieczorem oraz spowiedź rano i po południu w pierwsze piątki dla młodzieży. Jak już wspomniałem od 1952 r. urządzano co roku uroczyste trzydniowe nabożeństwa — Msza św., konferencja, dialog z młodzieżą, nauka śpiewu dla młodzieży męskiej przed świętem św. Stanisława Kostki, dla żeńskiej przed uroczystością Niepokalanego Poczęcia NMP. Często organizowano je w seriach o g. 8.00, 14.00 i 18.00, by objąć całą młodzież, także dojeżdżającą. Nabożeństwa te miały w tym kościele wyrobione tradycje i młodzież wypełniała kościół, szła do spowiedzi i Komunii św. w święta patronalne.

Podobne nabożeństwa z naukami zakończone wspólną Komunią św. były organizowane dla chłopców szkół podstawowych przed świętem Jana Kantego, a dla dziewcząt przed św. Jadwigą, patronką jednej ze szkół podstawowych. W ostatnim tygodniu adwentu jako przygotowanie do Świąt Bożego Narodzenia urządzano dzień skupienia dla młodzieży a w ostatnich latach zastąpiono je krótkimi rekolekcjami adwentowymi.

⁴¹ *Tamże*, s. 76.

⁴² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum I w Nowym Sączu za rok szkolny 1919*, Nowy Sącz 1919, s. 36 - 39.

⁴³ *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 14 i 51, t. II, s. 7 - 8.

⁴⁴ *Tamże*, t. I, s. 20 i 51 - 52.

⁴⁵ *Sprawozdanie za rok szkolny 1919*, s. 41; *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 83.

⁴⁶ *Księga Pamiątkowa*, t. I, s. 83.

Od 1960 r. wprowadzono dla młodzieży nabożeństwa miesięczne w ostatni tydzień każdego miesiąca, odprawiane w środę dla dziewcząt i w piątek dla chłopców w 2 seriach — dla dojeżdżających g. 7.00 rano, dla miejscowych g. 18.00. Program obejmował: Mszę św., naukę, dialog z młodzieżą, naukę śpiewu.

W okresie Bożego Narodzenia katecheci urządzali dla dzieci cieszące się dużą frekwencją i popularnością adoracje Pana Jezusa w żłóbku, zaś dla młodzieży i dorosłych „Wieczory kołęd” i „Wieczory pieśni religijnych” w wykonaniu różnych zaproszonych chórów i orkiestr. W 1958 r. wystąpił chór Filharmonii Poznańskiej pod batutą prof. Stefana Stuligrosza⁴⁷.

Bardzo skutecznym środkiem wychowania religijnego są rekolekcje w kościele św. Kazimierza urządzone systematycznie co roku (z przerwą wojenną) w Wielkim Poście osobno dla dzieci, osobno dla młodzieży oraz dorosłych. W latach międzywojennych rekolekcje urządzano w dni wolne od zajęć szkolnych, podobnie w pierwszych latach po wojnie i w latach 1956 - 1960, później przed uroczystością św. Kazimierza.

W Wielkim Poście odprawiano w niedzielę Gorzkie Żale osobno dla dzieci, osobno dla młodzieży i starszych, w piątki Drogę Krzyżową, w Wielkim Tygodniu liturgię Paschalną. Warto odnotować, że w marcu 1964 przeprowadzono po raz pierwszy w kościele św. Kazimierza misje dla dzieci, młodzieży i starszych.

Ważnym wydarzeniem w dziejach kościoła św. Kazimierza było wprowadzenie w 1964 r. nieustannej nowenny w każdą środę miesiąca.

Stałą praktyką religijną jest uroczyste zakończenie pracy katechetycznej specjalnym nabożeństwem dla maturzystów w przeddzień matury pisemnej. Nabożeństwo to w zależności od terminu rozpoczęcia matury urządzało wspólnie lub oddzielnie dla szkół zawodowych, czasem z udziałem biskupa np. biskupa Karola Pękali w 1961 r.⁴⁸, biskupa Jerzego Ablewicza, biskupa Piotra Bednarczyka, biskupa Józefa Gucwy.

Tradycją kościoła św. Kazimierza są nabożeństwa odprawiane z okazji licznych zjazdów absolwentów szkół średnich Nowego Sącza. Zjazdy takie byli absolwenci rozpoczynali Mszą św. w kościele, do którego uczęszczali i z którym związani są uczuciowo.

Należy jednak wymienić akcję budzenia powołań. Oprócz katechez na ten temat co roku mówiono kazania, urządzało specjalne modlitwy w niedzielę kapłańską oraz organizowano specjalne dni modlitw o powołania kapłańskie i zakonne np. w 1967 r. księży Pallotyni głosili specjalne kazanie w styczniu, a Jezuici w święto Trójcy Przenajświętszej⁴⁹. Co roku kilku do kilkunastu maturzystów z sądeckich szkół średnich wstępowało do Seminarium Duchownego w Tarnowie.

Należy wspomnieć nieco szerzej o bursie sądeckiej, w której wychowywały się liczne roczniki ubogiej młodzieży polskiej.

Dla młodzieży zamiejscowej spoza Nowego Sącza założono w 1870 r. Bursę im. Tadeusza Kościuszki przy ul. Długosza. W bursie znajdowało mieszkanie i utrzymanie około 93 - 100 uczniów np. w roku 1914 mieszkało w bursie 52 uczniów z I Gimnazjum i 41 z II Gimnazjum. Do bursy mogli być przyjęci uczniowie I i II Gimnazjum, Seminarium Nauczycielskiego, narodowości polskiej, religii rzymskokatolickiej, jeżeli wykazali się świadectwem

⁴⁷ *Tamże*, t. II, s. 3 i 28.

⁴⁸ *Tamże*, t. II, s. 11.

⁴⁹ *Tamże*, t. II, s. 61.

szkolnym z dobrym postępowaniem i zachowaniem oraz świadectwem ubóstwa. Przeważała młodzież ze środowisk wiejskich.

Bursa była placówką opiekuńczo-wychowawczą i wychowywała w duchu religijnym. Obowiązywał w niej program zajęć, który był ściśle przestrzegany. Czas pozaszkolny młodzież bursacka spędzała na przygotowywaniu się do szkoły, na ćwiczeniach w śpiewie, w muzyce i sztuce introligatorskiej, na wycieczkach w okolice pod opieką księży prefektów oraz na modlitwie.

Prezesem Towarzystwa Bursy im. Tadeusza Kościuszki był: Onufry Trembecki, Wacław Przybylski, Stefan Szeworski. Dyrektorem bursy był najpierw ks. Michał Klamut, a potem ks. Jędrzej Cierniak. Prefektem ks. Stefan Czerw, a później ks. Jan Czerwiński. Towarzystwo Bursy zostało rozwiązane i majątek przejęty na własność państwa 28 XII 1949 r.⁵⁰. W ciągu 79 lat opuszczały co roku mury bursy grupy młodzieży wychowanej religijnie i patriotycznie.

Po utworzeniu parafii św. Kazimierza w 1977 r. zwiększono liczbę Mszy św. i nabożeństw. Ale nadal kościół prowadzi duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Księża i siostry dominikanki katechizują około 4.800 młodzieży z sześciu szkół średnich i około 1.700 dzieci z 3 szkół podstawowych. Młodzież pochodzi przeważnie z Nowego Sącza i województwa nowosądeckiego, ale pewien procent i z innych rejonów kraju. W parafii działają apostołskie grupy młodzieżowe, młodzieżowy chór i zespół muzyczny, chór dziecięcy „Schola”, dziecięce grupy maryjne⁵¹.

3. Wychowanie patriotyczne

Kościół w Polsce zawsze troszczył się o wychowanie patriotyczno-narodowe. I w kościele św. Kazimierza rektorzy i katecheci w kazaniach oraz na katechezie uczyli dzieci i młodzież miłości Ojczyzny, obowiązków wobec Ojczyzny, budzili uczucia i postawy patriotyczne. Szczególnie służyły temu celowi nabożeństwa z okazji różnych rocznic narodowych jak: 3 maja, 11 listopada itp., czy Msza św. za poległych.

Z uroczystych nabożeństw patriotycznych odprawianych w kościele św. Kazimierza należy przykładowo wymienić między innymi „uroczyste nabożeństwo dziękczynne z powodu odzyskania wolnej, niepodległej i zjednoczonej Polski dnia 11 listopada 1918 r. Młodzież zakładów wraz z gronami nauczycielskimi wypełniała szczelnie kościół, na twarzach wszystkich widać było radość i uniesienie. Po Mszy św. wyrwał się z piersi wszystkich hymn *Boże coś Polskę* zakończony błaganiem „Ojczyznę wolną pobłogosław Panie”. „29 listopada nabożeństwo żałobne za spokój dusz bohaterów poległych w walce o niepodległość Ojczyzny w latach 1830 - 31”⁵².

W listopadzie 1914 r. znaczna część uczniów I i II Gimnazjum z klas wyższych wstąpiła ochotniczo do wojska polskiego np. do Legii Studenckiej, aby walczyć w obronie Ojczyzny. Na podstawie Sprawozdań Dyrekcji C.K. I Gimnazjum, choćby tylko za rok 1919 można stwierdzić, że walczyć o wolność Ojczyzny poszło 68 uczniów, a 37 z nich zginęło. Z II Gimnazjum wzięło udział w walkach w czasie I wojny światowej 260 wychowanków, z tego

⁵⁰ *Księga Protokołów Towarzystwa Bursy im. T. Kościuszki w Nowym Sączu od roku 1874*, s. 3, 500 - 502; *Sprawozdanie z działalności Zarządu Bursy Gimnazjum im. T. Kościuszki w Nowym Sączu od roku 1927/28 — 1950 włącznie*, s. 110 - 112.

⁵¹ *Historia Kościoła i parafii pod wezwaniem św. Kazimierza*, ulotka 25 II 1984, Archiwum parafialne św. Kazimierza w Nowym Sączu.

⁵² *Sprawozdanie Dyrekcji 1919*, s. 37.

w Legionach na polu walki poległo pięciu, a pięciu legionistów zostało inwalidami⁵³. Za każdego poległego na froncie była odprawiona Msza św. z udziałem młodzieży. „22 stycznia nabożeństwo żałobne za spokój dusz śp. Jerzego Wodzińskiego, ucznia kl. Ie, zmarłego 3 I 1919 r. i śp. Tadeusza Bednarskiego, ucznia kl. VII, zmarłego w wojskowym szpitalu w Krakowie wskutek ran odniesionych w walkach pod Lwowem” — czytamy w sprawozdaniu Dyrekcji Państwowego Gimnazjum I za rok 1919⁵⁴, „25 lutego nabożeństwo żałobne za spokój duszy śp. Mariana Twańskiego, ucznia kl. V, który poległ 20 stycznia 1919 r. w walkach pod Lwowem” Te nabożeństwa wychowywały.

Młodzież wychowywana w kościele szkolnym podczas okupacji masowo wstąpiła do ruchu oporu, walczyła na różnych frontach za granicą i w kraju, w oddziałach partyzanckich I Pułku Strzelców Podhalańskich, wielu zginęło w więzieniach, miejscach straceń, obozach i na frontach.

Toteż w kościele św. Kazimierza nieraz była odprawiana Msza św. z kazaniem za Polaków z Nowego Sącza i ziemi sądeckiej pomordowanych w więzieniu sądeckim, miejscach kaźni, obozach koncentracyjnych i na frontach podczas II wojny światowej. Urządzano też patriotyczne uroczystości: wmurowania tablicy w hołdzie żołnierzom I Pułku poległym za Ojczyznę, zaginionym i zmarłym w kraju i za granicą połączone ze Mszą św. (1971), poświęcenia tablicy poległym harcerzom oraz poległym nauczycielom i młodzieży z tamtego nauczania. Wszystkie te akcje duszpasterskie wychowywały dzieci i młodzież w duchu patriotyczno-narodowym⁵⁵.

Szczególnie uroczyście obchodzono święto Królowej Polski. 3 V 1966 r. odbyła się wielka procesja Tysiąclecia do 5 ołtarzy ilustrujących związek Polski z Kościołem. Była to dziękczynna procesja młodzieży połączona z Mszą św. i oddaniem Polski Maryi Matce Kościoła za wolność Kościoła w Ojczyźnie i w świecie.

Reasumując można powiedzieć, że kościół św. Kazimierza ma poważny wkład pracy duszpasterskiej w wychowanie młodego pokolenia Sądeczyzny wspomagając nią rodzinę i szkołę.

S o m m a r i o

In occasione del 5 centenario della morte di S. Casimiro e ricordando le sue relazioni con Nowy Sącz, in articolo si cercava di abbozzare il ruolo del Santo per la città, come pure per quanto riguarda il patriottismo e forza morale della gioventù in città e nel dintorno. Prima di tutto si voleva sottolineare la consapevolezza del laicato di Nowy Sącz per quanto riguarda l'educazione cristiana della gioventù. Questa consapevolezza si è espressa, tra gli altri, nell'idea di costruire una chiesa sotto il titolo di S. Casimiro. Quest'idea, le hanno appoggiato tutti i rettori delle chiese come pure gli altri sacerdoti di Nowy Sącz. Il loro appoggio si è espresso in forme diverse dell'agire pastorale tra la gioventù, come: i giorni del ritiro spirituale della gioventù organizzati nei giorni dell'Avvento e della Quaresima; si programmava anche le omelie domenicali, le conferenze in occasioni diverse (le litanie miriane di maggio, il rosario in ottobre, le prime Messe nei giorni dell'Avvento, le espiazioni fatte ogni primo venerdì del mese, le novenne alla Madonna di Perpetuo Soccorso); si organizzava anche i giorni di consapevo-

⁵³ Ryszard Gessing, *Zarys dziejów II Gimnazjum w Nowym Sączu w okresie galicyjskim*, Rocznik Sądecki, t. XII, Nowy Sącz 1971, s. 159.

⁵⁴ *Sprawozdanie Dyrekcji 1919*, s. 37 - 38.

⁵⁵ *Tamże*, t. II, s. 33, 36, 50, 61, 66, 76, 83.

lezza cristiana, preghiere per le vocazioni, in occasione delle celebrazioni delle più importanti feste nazionali (il 3 maggio, 11 novembre); bisogna ricordare anche le celebrazioni quaresimali delle piaghe del Signore, tanto frequentate dalla gente, e anche le Messe in suffragio per i caduti per la patria.

Merita un'attenzione speciale la cura pastorale della gioventù nei giorni della seconda guerra mondiale, l'organizzazione della catechesi, eliminata dal programma di scuola. Si organizzava anche per la gioventù i concorsi della consapevolezza cristiana e così via.